

Tych kilka przeoczeń organizacyjnych nie wpływa na fakt, że sesja w znaczący sposób wpłynęła na integrację obu środowisk.

Odbyło się również spotkanie wszystkich uczestników sympozjum z Rektorem Uniwersytetu prof. Kazimierzem Jaskotem i przedstawicielami władz Szczecina, po zakończeniu obrad w pierwszym dniu, podczas którego został zebrany przedstawiony szczegółowo plan rozwoju uczelni, zamierzenia programowe i badawcze, problemy kadrowe i inne. Prof. Kazimierz Jaskot podkreślił znaczenie, jakie przywiązują władze uczelni do przychylniej atmosfery dla jej pierwszych kroków i dokonań w innych środowiskach naukowych kraju.

Mirosława Stępiak

KULTURA W INTEGRACJI ZIEM ODZYSKANYCH

Pod patronatem Ministra Kultury i Sztuki prof. dra Kazimierza Żygulskiego odbyła się w Olsztynie w dniach 26-27 września 1985 r. sesja naukowa pt. *Rola kultury w integracji Ziem Odzyskanych*. Jej organizatorem był Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie oraz Instytut Kultury w Warszawie.

Obrady plenarne otworzył przewodniczący Narodowej Rady Kultury prof. Bogdan Suchodolski, który zauważył, iż poddając refleksji bilans naszego czterdziestolecia, mówimy o Ziemiach Północnych i Zachodnich z punktu widzenia naszych gospodarczych i kulturalnych inwestycji tam dokonywanych. Są to bezsporne wielkie osiągnięcia, ważne zarówno dla rozwoju tych ziem, jak i dla ich integracji z Polską centralną. Ale można zająć inny punkt widzenia. Można pytać nie o to, co daliśmy tym ziemiom w okresie czterdziestolecia, ale co one wniosły w ogólnonarodową kulturę w ciągu wieków. Pytanie takie na ogół nie było stawiane. I dlatego nie rozporządzamy dziś pełną wiedzą historyczną wystarczającą dla sformułowania pełnej odpowiedzi.

Następnie mówca wszechstronnie zanalizował powiązania Ziem Zachodnich i Północnych z pozostałymi częściami Polski (np. Śląska z Krakowem czy też ziem nad Bałtykiem z resztą kraju) oraz przypomniał bogatą treść kultury tych ziem m.in. na przykładzie śląskiej sztuki. Przegląd roli tych ziem w rozwoju polskiej kultury pozwala — jak stwierdził prof. B. Suchodolski — na wyciągnięcie trzech wniosków.

Po pierwsze, że istnieje swoiste oblicze kultury polskiej kształtowanej przez wieki na tych ziemiach, godne studiów, badań, refleksji. Oblicze w pewnym sensie różne od tego, które się kształtowało w Polsce centralnej. A przecież bardzo głęboko polskie. Jest to swoisty wariant polskiej kultury.

Wniosek drugi, to przekonanie, że łączność kulturalna tych ziem z Polską okazywała się silniejsza, niż rozdział, jaki był dokonywany przez konflikty dynastyczne i przez konflikty polityczne. Ponad granicami, które dzieliły, ostawała się więź kulturalna między tymi ziemiemi, nie należącymi już w sensie politycznym do Rzeczypospolitej, a Polską centralną. Skąd taką siłę miała ta kultura, że — wbrew podziałom dynastycznym i granicznym — zachowywała łączność z kulturą polską. Jest to pytanie, które dziś stawiamy historykom.

Próbując szukać odpowiedzi na to pytanie formułujemy wniosek trzeci. Utrzymanie się jej łączności, wbrew przegrodom i podziałom granicznym, było przede wszystkim zasługą polskiego ludu. To on w swoim życiu powszednim, to on w swojej postawie obyczajowej, codziennej, egzystencjalnej, to on przynależał nieprzerwanie do kultury polskiej. To była przynależność często nie weralizowana, nie piśmienna, nie książkowa. To była przynależność świadczona i umacniana własnym stylem życia. W XIX w. było to szczególnie widoczne, gdy kierujemy uwagę na fenomen renesansu narodowego na Warmii i Mazurach i na Śląsku.

Te trzy bardzo ogólne refleksje prowadzą się do przekonania, że nie tylko my daliśmy coś tym ziemiom w okresie 40-lecia, gdy powróciły one do Polski, ale że te ziemie od wieków zasilają ogólnonarodową kulturę ojczystą.

Prof. dr Wojciech Wrzesiński w referacie pt. *Polskie tradycje narodowe i kulturalne na Ziemiach Odzyskanych* zwrócił uwagę na niektóre aspekty sąsiedztwa polsko-niemieckiego. To właśnie tutaj ukształtował się specyficzny typ brutalnego i bezwzględnie Niemca-Prusaka, który dążył do wyeliminowania żywiołu polskiego. Władze pruskie z całą świadomością wykorzystywały zjawiska cywilizacyjne do wyrównywania różnic etnicznych i kulturowych. Na swych usługach posiadano kościoły, szkoły, urzędy, wojsko, prasę oraz odpowiednie kapitały przeznaczone na ten cel. Nie bez znaczenia był także naturalny proces asymilacji na gruncie niemieczyny, który bazował na niezaprzeczalnych osiągnięciach niemieckiej cywilizacji. Szczególnie silnie sprzeczności te uwydatniły się w okresie panowania hitleryzmu, który różnymi sposobami dążył do pozyskania szczególnie młodego pokolenia, stawiając sobie jednocześnie za cel całkowite zespolenie ogółu obywateli III Rzeszy wokół narodowosocjalistycznych ideałów i zamierzeń. Celowi temu służyły niezmiernie silnie rozbudowane instytucje państwa totalnego. Po 1945 r. nie umiano w sposób właściwy wykorzystać tradycji ruchu polskiego, obciążając jego liderów zarzutem solidaryzmu klasowego. Zdaniem referenta, głównych źródeł i niepowodzeń polityki w stosunku do ludności rodzimej Warmii i Mazur upatrywać należy w okresie lat 1949-1956. Tezę tę rozwinął prof. W. Wrzesiński podczas innej konferencji zorganizowanej przez olsztyński oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego i Ośrodek Badań Naukowych w Olsztynie poświęconej *Problemowi świadomości narodowej Mazurów w XIX i XX w.*, która odbyła się trzy dni wcześniej, tj. 23 września. Nieuwzględnianie polskich tradycji narodowych na Warmii i Mazurach powodowało, iż stopniowo nabierały one charakteru reliktu muzealnego.

Procesy integracyjne na Ziemiach Odzyskanych były tematem referatu prof. Władysława Markiewicza, który zgłosił wiele postulatów badawczych pod adresem nauki polskiej. Doniosłe wydaje się znalezienie odpowiedzi na pytanie, dlaczego Ziemie Zachodnie i Północne nie stały się Piemontem rozprowadzającym po całym kraju wzorce dobrej pracy. W tym kontekście m. in. należy zdynamizować i podjąć nowe badania nad przemianami zachodzącymi na tych ziemiach. Obecnie dwa ośrodki naukowe w kraju (Instytut Śląski w Opolu oraz Uniwersytet Szczeciński) pretendują do koordynowania badań nad problemami integracji społecznej na Ziemiach Zachodnich i Północnych.

Na Ziemiach Odzyskanych mieszka współcześnie 10 milionów Polaków, z tego 60 procent urodzonych jest już po wojnie. W świadomości społecznej młodych pokoleń urodzonych nad Odrą, czy Nysą ziemie te są tak samo polskie, jak inne regiony naszego kraju. Jest to nasz najsilniejszy argument (obok pierwotnie propagowanej tezy o rekompensacie za tereny wschodnie czy późniejszych argumentów historycznych sformułowanych w popularnym określeniu „prastare ziemie polskie”) w dyskusji nad polskością tych ziem, szczególnie ze stroną zachodnioniemiecką.

Innym istotnym wątkiem wystąpienia prof. W. Markiewicza była konstatacja, iż podział administracyjny kraju z 1975 r. zniszczył dotychczasowe struktury terytorialne, które posiadały wielowiekowe tradycje. Na ich miejsce powołano często sztuczne twory administracyjne, skutecznie łamiące dotychczas ukształtowane więzi regionalne. W tej sytuacji trudno obecnie w Polsce wyodrębnić „czyste regiony”. Stąd m. in. trudność w porównywaniu wskaźników dotyczących Ziemi Odzyskanych, jako że ziemie te znajdują się w granicach województw skupiających na swym obszarze ziemie dawne i odzyskane.

Władysław Ogrodziński w referacie pt. *Swoistość rozwoju kulturalnego Warmii i Mazur* scharakteryzował blaski i cienie rozwoju tego regionu kraju. Przypomniał dyskusję związaną z nazwaniem tych ziem po 1945 r. (Prusy Polskie, Pomorze Mazowieckie, Pomorze Polskie) oraz zwrócił uwagę na zróżnicowane następstwa wynikłe z podziału historycznie ukształtowanego regionu na trzy województwa w okresie powojennym oraz na skutki nowego podziału w 1975 r. Zdaniem referenta, w przyszłości Warmia i Mazury mogą okazać się jedynie niewiele znaczącymi pojęciami geograficznymi.

W kolejnym dniu konferencji obrady odbywały się w ośmiu sekcjach. Według zamieszczonego programu, w sekcji pierwszej poświęconej literaturze, ruchowi wydawniczemu i bibliotekom na Ziemiach Odzyskanych, której przewodniczył dr Stanisław Czajka wygłoszono następujące referaty i komunikaty: Feliks Fornalczyk (ZLP Poznań) *Literatura polska na Ziemiach Odzyskanych 1945-1985*, Jan Wróblewski (WSP Olsztyn) *Rozwój czytelnictwa na Ziemiach Odzyskanych 1945-1950*, Jerzy Maj (Biblioteka Narodowa Warszawa) *Biblioteki w procesie integracji społecznej i kulturalnej Ziemi Odzyskanych*, Roman Marchwiński (Wydawnictwo Pojezierze Olsztyn), *Ruch wydawniczy na Warmii i Mazurach w latach 1945-1985*, Teresa Matejko (WiMBP Koszalin) *Nieprofesjonalny ruch wydawniczy w województwie koszalińskim*, Danuta Przemieniecka (WiMBP Koszalin) *Rola bibliotek publicznych i ruchu wydawniczego (lokalnego) w integracji Pomorza środkowego*, Jan Burakowski (WiMBP Olsztyn) *Rozwój bibliotek publicznych i czytelnictwa w województwie olsztyńskim w latach 1950-1984*, Elżbieta Lesik (LO Olesno) *Próby edytorskie szansą edukacji i aktywizacji społeczeństwa w regionie*, Marta Pośpiech (WiMBP Gdańsk) *Biblioteki publiczne w odbudowie życia kulturalnego Wybrzeża Gdańskiego* oraz Juliusz Bernard (WiMBP Wrocław) *Początki bibliotekarstwa publicznego na Dolnym Śląsku*.

Sekcja druga zajmowała się plastyką. Przewodniczyła jej Janina Najdowa. Przedstawiono na niej następujące wystąpienia: Jerzy Jurczyk (Tygodnik „Morze i Ziemia” Szczecin) *Udział środowisk plastycznych w procesach integracyjnych*, Kazimiera Lejman (Muzeum Śląska Opolskiego) *Opolska plastyka współczesna w zbiorach Muzeum Śląska Opolskiego*, Katarzyna Biernaczyk (Muzeum Narodowe Wrocław) *Sztuka wrocławska*, Almar Felchnerowski (Muzeum Ziemi Lubuskiej Zielona Góra) *Plastyka ziemi lubuskiej w 40-leciu*, Janina Najdowa (Muzeum Narodowe Szczecin) *O znaczeniu szczecińskiego środowiska plastycznego w procesie integracji kultury w pierwszym powojennym okresie*, dr Jerzy Szwej (Muzeum Okręgowe Koszalin) *Koszalińskie środowisko plastyczne*, Maria Gałęcka (Muzeum Narodowe Gdańsk) *Środowisko plastyczne Trójmiasta w 40-leciu PRL — plastyka współczesna w zbiorach Muzeum Narodowego w Gdańsku*, Anna Samulowska (Muzeum Warmii i Mazur Olsztyn) *Plastyka olsztyńska w 40-leciu PRL*, prof. Józefa Wnukowa (PWSSP Gdańsk) *Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych w Gdańsku i jej rola w integracji ziem północnych Polski*.

W sekcji trzeciej dyskutowano na temat roli teatru w życiu kulturalnym. Ob-

radom przewodniczyła Anna Kochanowska, Głos zabrali: Krzysztof Sielicki (Redakcja „Teatru” Warszawa) *Teatr na Ziemiach Odzyskanych 1945-1985*, Janusz Segiet („Gazeta Olsztyńska”) *Festiwałe Teatrów Polski Północnej w Toruniu*, Lech Sliwonik (ZG TKT Warszawa) *Dorobek amatorskiego ruchu teatralnego w 40-leciu PRL*, Bogdan Wojtczak (Szczecin) *Obraz teatrów szczecińskich w 40-leciu PRL*, Ryszard Tomczak (Elbląg) *Funkcja integracyjna olsztyńskiego Teatru im. S. Jaracza 1945-1975*, Bohdan Dzitko (Redakcja „Warmii i Mazur” Olsztyn) *Teatr im. S. Jaracza 1975-1985 oraz Teatr Lalek Czerwony Kapturek w Olsztynie*, Bohdan Giuszczak (Olsztyn) *Robotniczy Teatr Pantomima Olsztyńska*.

Sekcja czwarta poświęcona była muzyce. Przewodniczył jej prof. dr Antoni Poszowski. Wysłuchano następujących referatów i komunikatów: Joachim Gudel (Akademia Muzyczna Gdańsk) *Działalność Związku Kompozytorów Polskich Ziemi Polski Północnej w okresie 40-lecia powojennego*, Maria Zduniak (AM Wrocław) *Działalność instytucji muzycznych Wrocławia w 40-leciu powojennym*, Jan Boehm (WSP Olsztyn) *Profesjonalny ruch muzyczny na Warmii i Mazurach. Fakty i problemy z lat 1945-1985*, Janusz Lewandowski (PSM Olsztyn) *Amatorski ruch artystyczny na Warmii i Mazurach w latach 1945-1985*, Małgorzata Maćkowiak-Koszykowa (AM Gdańsk) *Początki szkolnictwa artystycznego na Wybrzeżu Gdańskim*, Danuta Szlagowska (AM Gdańsk) *Muzykalia Gdańskiej Biblioteki Polskiej Akademii Nauk*, Małgorzata Wozaczyńska (Koszalin) *Życie muzyczne Koszalina w 40-leciu PRL oraz Roman Kraszewski (PSM Szczecin) Rola ruchu społecznego w rozwoju życia muzycznego na ziemi szczecińskiego w 40-leciu PRL*.

Obrady sekcji piątej poświęcone muzealnictwu, ochronie zabytków i architekturze, której przewodził doc. Andrzej Gruszecki połączone były z jubileuszem 40-lecia Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Powstałe w 1945 r. Muzeum Mazurskie było pierwszą tego typu placówką na obszarze ziem nadbałtyckich i nadodrzańskich. Dorobkiem olsztyńskiego muzeum w okresie powojennym jest zgromadzenie 60 tys. zabytków przeszłości oraz ponad 13 tys. w osmiu oddziałach terenowych, to także 52 tys. egzemplarzy liczący księgozbiór biblioteczny, w tym jedyny na ziemiach polskich inkunabuł z biblioteki prywatnej Mikołaja Kopernika. Muzeum zorganizowało ogółem 200 wystaw, które obejrzało ponad 2 miliony osób. Obrady tej sekcji toczyły się w dwu zespołach. Pierwszy pod kierunkiem Marii Sarnik zajmował się ochroną zabytków, urbanistyką i architekturą. Referaty wygłosili: Olgierd Czerner (Muzeum Architektury Wrocław) *Ochrona zabytków na Ziemiach Odzyskanych* oraz Stefan Müller (Politechnika Wrocławska) *Architektura polska na Ziemiach Odzyskanych*. Zaprezentowano także dwanaście komunikatów poświęconych głównie ochronie i rewitalizacji zabytków Ziemi Odzyskanych. W zespole drugim, dotyczącym muzealnictwa, któremu przewodził dr Franciszek Midura referat wygłosił Władysław Filipiak (Muzeum Narodowe Szczecin) *Muzealnictwo Ziemi Odzyskanych 1945-1985*. Zaprezentowano także jedenaście komunikatów dotyczących działalności poszczególnych ośrodków muzealnych w wielu miejscowościach Ziemi Zachodnich i Północnych.

Sekcja szósta poświęcona ruchowi społeczno-kulturalnemu i społeczno-naukowemu oraz folklorowi kierowana przez prof. dra Franciszka Mleczo stała się w pierwszej części forum dyskusyjnym nad problemami ruchu regionalnego. Wielu dyskutantów podkreślało trudności, z jakimi boryka się ten ruch, który jest autentycznym ruchem społecznym, o ile pozostawia mu się szeroką sferę autonomii. Częste są jednak dążenia biurokratycznych struktur różnego szczebla do administrowania ruchem regionalnym. W dalszym ciągu nie w pełni wyjaśniona jest sprawa finansowania i rozliczania działalności gospodarczej podejmowanej przez

różne organizacje społeczne. Z wieloma kłopotami i barierami boryka się działalność wydawnicza ruchu regionalnego. W ostatnim czasie wprowadzono tu szereg niezrozumiałych ograniczeń. Istotnym problemem, przed którym stoją autonomiczne inicjatywy społeczne jest kwestia ciągłości pokoleniowej. Od szeregu lat zaobserwować można niewielkie zainteresowanie młodych tą formą aktywności społecznej zwrócono także uwagę na problem integracji ludności rodzimej, gdzie towarzystwa społeczno-kulturalne mogą odegrać istotną rolę w tym procesie. W drugiej części obrad zaprezentowano trzy referaty: Wilhelma Szewczyka (ZLP Katowice) o *Początkach ruchu kulturalnego na Ziemiach Odzyskanych*, Jana Trznadłowskiego (Wrocław) o *Roli towarzystw regionalnych w politycznej i kulturalnej integracji Dolnego Śląska*, Tadeusza Bierkowskiego (WSP Bydgoszcz) o *Rozwoju ruchu społeczno-kulturalnego na Warmii i Mazurach po 1945 roku* oraz piętnaście komunikatów.

Obrady sekcji siódmej poświęcone były roli radia, prasy, telewizji i filmu w życiu społecznym Ziemi Odzyskanych, przeprowadził doc. Ryszard Koniczek. Wystąpiło pięciu mówców: Maciej Kwiatkowski (PRiTV Warszawa) *Radio na Ziemiach Odzyskanych — rys historyczny*, Franciszek Skierowski (Redakcja „Prasy Polskiej” Warszawa) *Telewizja na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, Jolanta Lemann (PWSFTViT Łódź) *Ziemia Odzyskana w planie dokumentalnym pierwszych lat Polski Ludowej*, Ryszard Koniczek (Redakcja „Kino” Warszawa) *Obraz Ziemi Odzyskanych w polskim filmie fabularnym*, dr Bogusław Kunda (Ośrodek Badań Prasoznawczych Kraków) *Rola prasy w integracji Ziemi Odzyskanych z Macierzą* oraz przedstawiono pięć komunikatów.

W sekcji ósmej poświęconej socjologii kultury, której przewodniczył dr Lucjan Adamczuk wygłoszono następujące referaty i komunikaty: Władysław Misiak (Uniwersytet Wrocławski) *Synteza przemian kultury na Dolnym Śląsku w 40-leciu*, dr Andrzej Moniak (KONB Koszalin) *Tradycja kulturowa w procesie integracji społecznej*, Elżbieta Nowakowska (Uniwersytet Szczeciński) *Świadomość regionalna, jako czynnik integracji kulturowej na Pomorzu Szczecińskim*, dr Jan Siedlak (KONB Koszalin) *Badania socjologiczne problemów kultury województwa koszańskiego*, Stanisław Kryński (WSP Opole) *Rola zakładu przemysłowego w procesie integracji kulturowej społeczeństwa Śląska Opolskiego*, Adam Sosnowski (IFiS PAN Szczecin) *Jerzy Walkowiak (UAM Poznań) Udział w kulturze młodzieży szczecińskiej a problemy przystosowania społecznego*, Jadwiga Kamińska (WSP Opole) *Próba zastosowania czterech układów kultury dla zobrazowania aktualnych przejawów życia kulturalnego wsi podmiejskiej Opola*, Lucjan Adamczuk (Instytut Kultury Warszawa) *Uczestnictwo w kulturze na Ziemiach Odzyskanych* oraz *Wojciech Muzyka (OBN Olsztyn) Życie kulturalne Olsztyna w latach 1945-1977*.

Na zakończenie konferencji odbyła się dyskusja panelowa, którą otworzył prof. Kazimierz Żygulski. Zabrali w niej głos profesorowie: Jan Jaher, Andrzej Kwilecki, Krzysztof Kwaśniewski, Franciszek Mleczo, Jan Trznadłowski, Antoni Poszowski.

Prof. dr Andrzej Kwilecki zwrócił uwagę, iż swoistość cech kultury Ziemi Zachodnich i Północnych uwarunkowana jest czynnikiem geograficzno-terytorialnym, politycznym oraz demograficznym. Na tych trzech płaszczyznach zobrazować można istotne przemiany, jakie zachodziły na tych terenach. Prof. dr Krzysztof Kwaśniewski zwrócił z kolei uwagę na zagadnienie tożsamości kulturowej tych ziem jako integralnego elementu tożsamości kultury polskiej i europejskiej. Ziemia ta są także specyficznymi regionami o własnych odrębnych cechach i błędem byłoby dążenie do ich integracji w rozumieniu unifikacji z resztą kraju.

Na zakończenie dyskusji prof. Kazimierz Żygulski podkreślił zmiany, jakie za-

szy w Europie w wyniku powrotu Ziemi Odzyskanych do Polski. Zmieniła się przez to mapa etniczna i językowa naszego kontynentu. Po raz pierwszy od czasów reformacji uległa zmianie mapa religijna Europy — na zachód i północ przesunął się katolicyzm polski. Polska umacniając się nad Bałtykiem przybliżyła się do Skandynawii. Mówca zwrócił także uwagę, iż w podejmowanych badaniach nad Ziemiami Odzyskanymi nie powinno być tematów tabu, a szczególnej uwagi wymagają złożone losy ludności rodzimej. Nie wolno także ignorować niemieckiej tradycji kulturalnej na tych ziemiach.

Zgodnie z zapewnieniami organizatorów wszystkie referaty i komunikaty przedstawione na konferencji zostaną wydane drukiem przez Ośrodek Badań Naukowych w Olsztynie.

Andrzej Sakson

An
Ko
Ma
Ols.